نقش آموزش در کاهش آسیبهای اجتماعی در جوانان

زهراشیبانیان[1]

چکیده

آموزش، به معنای فراگیری مهارت‌های لازم برای زندگی موفق و سالم، یکی از بنیادی‌ترین ابزارهای بازدارنده در مقابل بروز آسیب‌های اجتماعی، به خصوص در میان اقشار جوان جامعه است. در منابع اسلامی، اهمیت آموزش فردی و اجتماعی، تحکیم بنیان خانواده و کسب مهارت‌های حرفه‌ای و شغلی، همگی به عنوان راهکارهایی مهم برای مقابله با بیکاری، اعتیاد و دیگر آسیب‌ها معرفی شده‌اند. بر اساس آموزه‌های اسلامی، فردی که هم مهارت‌های لازم برای تعامل درست با دیگران را آموخته و هم در تامین معیشت و مشارکت فعال در جامعه توانمند شده باشد، کمتر در معرض آسیب‌های اجتماعی قرار می‌گیرد، چرا که آموزش هوشمندانه و نظام‌مند، علاوه بر ارتقای سطح اعتماد به نفس، بهبود روابط انسانی و توانمندسازی اقتصادی افراد، به شکل محسوس میزان گرایش به رفتارهای پرخطر و آسیب‌زا در میان جوانان را کاهش می‌دهد. در این راستا، این مقاله با روش کتابخانه ای و به شیوه توصیفی به بررسی سه محور اصلی آموزش، شامل مهارت‌های فردی و اجتماعی، تقویت و تحکیم ارتباطات خانوادگی و اجتماعی، و آموزش مهارت‌های حرفه‌ای منجر به اشتغال، به عنوان راهبردهایی اثربخش و پایدار برای کاهش آسیب‌های اجتماعی در جامعه جوان می پردازد.

کلید واژه: آموزش، جوان، آسیب اجتماعی، خانواده، اجتماع، اشتغال.

---

[1] - طلبه سطح دو، نام استاد خانم قاسمی زاده، حوزه نورالثقلین میانشهر

مقدمه

جوانان به عنوان امیدها و آینده‌سازان هر جامعه‌ای، دارای نقش کلیدی و اساسی در رشد، توسعه و پایداری اجتماعی هستند. برخورداری از نیروی جوان پویا و سالم، یکی از بزرگترین سرمایه‌ها برای هر ملتی محسوب می‌شود؛ اما همواره بخشی از این قشر، به دلایل مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با آسیب‌هایی چون بیکاری، اعتیاد، مشکلات روانی و معضلات رفتاری روبرو بوده‌اند. این آسیب‌ها علاوه بر اختلال در روند شکوفایی فردی، تهدیدی جدی برای سلامت اجتماع و ثبات خانواده‌ها به شمار می‌آیند.

در منابع دینی، به ویژه آیات قرآن کریم و روایات پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و اهل بیت علیه السلام همواره بر اهمیت آموزش، کسب علم و مهارت‌آموزی تاکید فراوان شده است. اسلام، ضمن توجه به رشد معنوی و اخلاقی انسان، بر ضرورت فراگیری علوم و مهارت‌هایی که منجر به خوداتکایی، اشتغال و مشارکت اجتماعی می‌شود، نیز تأکید دارد. بر این اساس، آموزش صرفاً به‌معنای انتقال اطلاعات علمی نبوده، بلکه فرآیندی جامع برای ساختن شخصیتی توانمند، خلاق و مسئولیت‌پذیر است.

امروزه نیز تحقیقات علمی گوناگون نشان داده‌اند که آموزش مهارت‌های فردی و اجتماعی، تقویت روابط خانوادگی و آموزش مهارت‌های حرفه‌ای و شغلی، موجب ارتقای سطح سلامت روانی، افزایش اعتماد به نفس و کاهش چشمگیر تمایل به آسیب‌های اجتماعی می‌شود. بنابراین، رویکرد نظام‌مند و هوشمندانه در عرصه آموزش و مهارت‌آموزی جوانان، ضرورتی انکارناپذیر است که باید مورد توجه خانواده‌ها، نظام آموزشی و سیاست‌گذاران اجتماعی قرار گیرد.

این مقاله به بررسی این سوال می پردازد که آموزش چه نقشی در کاهش آسیب های جوانان می تواند داشته باشد؟

برخی از کتب و مقالاتی که به بررسی این موضوع پرداخته اند عبارتند از:کتاب پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نوجوانان و جوانان، نویسنده: حجت‌الله براتی، ناشر: انتشارات مجد، تهران، ۱۳۹۸. این کتاب به‌طور جامع به بررسی انواع آسیب‌های اجتماعی که قشر نوجوان و جوان در ایران با آن مواجه هستند پرداخته است. از سرفصل‌های اصلی آن می‌توان به علل و عوامل زمینه‌ساز آسیب‌ها، نقش خانواده، آموزش و جامعه، و استراتژی‌های پیشگیری اشاره کرد. نویسنده با استفاده از رویکردهای علمی و تجربی، نقش مهم آموزش مهارت‌های زندگی و مهارت‌آموزی را در کاهش آسیب‌ها برجسته ساخته است. مقاله نقش آموزش حرفه‌ای در کاهش بیکاری و آسیب‌های اجتماعی جوانان، نویسنده: لیلا زاویزی، انتشار در: فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ۱۳۹۹، دوره ۲۱، شماره ۲. در این مقاله به صورت میدانی و تحلیلی رابطه میان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای برای جوانان و کاهش مشکلاتی مانند بیکاری، اعتیاد و رفتارهای پرخطر بررسی شده است. نتایج مقاله نشان می‌دهد که تجهیز جوانان به مهارت‌های شغلی جدید، عمدتاً منجر به کاهش آسیب‌های اجتماعی می‌شود.

مقاله حاضر روش نو در زمینه پروژه تحقیقاتی در ارتباط آموزش و کاهش آسیب‌های اجتماعی جوانان با ارائه آیات و روایات می باشد.

با چنین نگرشی، مطالب پیش‌رو در سه محور اصلی دسته‌بندی شده‌اند که عبارتند از: ۱) آموزش مهارت‌های فردی و اجتماعی، ۲) آموزش و تحکیم روابط خانوادگی و اجتماعی، و ۳) آموزش مهارت‌های حرفه‌ای و اشتغال. هر یک از این محورها، نقشی تعیین‌کننده در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رشد متوازن و سالم جوانان ایفا می‌کند.

الف: مفهوم شناسی

در زیر به بررسی لغوی و اصطلاحی سه واژه آموزش، آسیب اجتماعی و جوان پرداخته می شود.

۱–آموزش

آموزش واژه‌ای فارسی است که مصدر از ریشه «آموختن» است و در لغت به معنای: یاد دادن، تعلیم دادن، انتقال دانش، انتقال مهارت یا ایجاد دانایی در فرد دیگر آمده است. آموزش را در عربی غالباً با کلمات «تعلیم»، «تدریس»، «تدریب»، یا «إفهام» بیان می‌کنند. [۲]

در اصطلاح فرآیند هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده انتقال دانش، مهارت، نگرش، ارزش یا رفتار از فرد (معلم، مربی) یا منبعی (کتاب، رسانه) به فرد دیگر (متعلم، شاگرد، دانش‌آموز)، به روشی که در یادگیرنده تغییری مشخص ایجاد شود، می باشد. این تغییر می‌تواند در حوزه شناختی، عاطفی یا روانی-حرکتی باشد. [۳]

بنابراین آموزش همواره با هدف ایجاد یادگیری یا تغییر مثبت صورت می‌گیرد و می‌تواند رسمی (در مدارس و برنامه‌های نظام‌مند) یا غیررسمی (در محیط خانواده، محیط کار، تجربیات زندگی) باشد.

---

[۱] -علی اکبر دهخدا، لغت نامه، ج۱، ص۱۳۲۱

[۲] - ابن منظور، لسان العرب، ص۳۲۱

[۳] - مرتضی مطهری، آموزش و پرورش از دیدگاه اسلام،ص۴۳

۲–آسیب های اجتماعی

آسیب (در لغت) به معنی صدمه، ضرر، زیان، گزند یا هر عاملی که باعث اختلال، خراب شدن یا نقص در چیزی شود. [۱]

اجتماع در لغت مربوط به جامعه، جمع، دسته انسان‌ها و هر چیزی که به روابط بین افراد جامعه مربوط باشد. [۲]

در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، آسیب اجتماعی چنین تعریف می‌شود: هر نوع رفتار، پدیده یا شرایطی که نظم، سلامت و هنجارهای پذیرفته شده جامعه را مختل کند و به فرد یا جامعه زیان برساند. این آسیب‌ها ممکن است بر سلامت جسمی، روانی، اخلاقی، فرهنگی یا اقتصادی جامعه تاثیر منفی بگذارند و نیازمند توجه، پیشگیری و درمان باشند. [۳]

در اصطلاح: به هر رفتار، پدیده یا شرایطی که با ارزش‌ها و هنجارهای جامعه در تضاد باشد و نظم، سلامت یا کارکرد جامعه را مختل کند، آسیب اجتماعی می‌گویند.

۳– جوان

جوان: کسی که در آغاز دوران بلوغ تا پایان دوره جوانی باشد؛ نوجوان و جوانسال؛ کسی که هنوز به پیری نرسیده است. در علوم اجتماعی، روان‌شناسی، آموزش و پرورش و همچنین در اسناد رسمی، جوان به گروه سنی خاصی گفته می‌شود که ویژگی‌ها و مختصات ویژه‌ای دارند.

در سازمان ملل:«جوان» به افراد ۱۵ تا ۲۴ سال اطلاق می‌شود. در جمهوری اسلامی ایران (طبق برخی منابع رسمی و وزارت ورزش و جوانان) غالباً بازه ۱۵ تا ۲۹ سالگی (یا گاهی ۱۸ تا ۳۵ سال) جوان به حساب می‌آید. در علوم تربیتی و روان‌شناسی، دوره‌ی بین نوجوانی و بزرگسالی، که فرد آمادگی ورود به نقش‌های اجتماعی جدید را پیدا می‌کند و هویت مستقلی می‌یابد. [۵]

ویژگی‌های اصطلاحی جوان عبارتند از:

۱–دوره انتقال: جوانی، دوره گذار از کودکی به بزرگسالی است و با بلوغ جسمی، عاطفی و فکری همراه است.

۲–تکامل هویت: شکل‌گیری شخصیت و هویت اجتماعی و فردی در این سن اتفاق می‌افتد.

---

[۱] –حسن عمید، فرهنگ نامه، ص۴۳۲

[۲] –راغب اصفهانی، مفردات قرآن، ص۲۶۵

[۳] – مسعودجعفری، نقش آموزش مهارت‌های زندگی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نوجوانان و جوانان،ص۴۷

[۴] – محمد معین، فرهنگ معین، ص۴۳۲

[۵] –محمد کریمی، «مهارت‌آموزی و ارتباط آن با سلامت روانی و اجتماعی جوانان»، مجله پژوهش‌های علوم رفتاری، دوره ۱۷، شماره ۱، صفحات ۵۰

۳-پویایی و انرژی: جوانی سن امید، تلاش، خلاقیت، ابتکار، آرمان‌گرایی و نقش‌پذیری اجتماعی است.

۴-نیاز به آموزش و حمایت: جوانان بیش از دیگران به هدایت، آموزش مهارت‌های زندگی و فرصت رشد نیاز دارند.

بنابراین جوان کسی است که به حد بلوغ رسیده و هنوز به سن پیری نرسیده است و در بازه سنی حدود ۱۵ تا ۳۰ سالگی (بسته به طبقه‌بندی)، در مرحله رشد و کسب هویت و ورود به عرصه مسئولیت‌های اجتماعی باشد. [۱]

ب: بررسی نقش آموزش مهارت‌های فردی و اجتماعی در کاهش آسیب های اجتماعی جوانان

آسیب‌های اجتماعی جوانان یکی از چالش‌های جدی جوامع امروزی است که پیامدهای زیان‌باری برای فرد، خانواده و جامعه به همراه دارد. یکی از راهکارهای مؤثر برای پیشگیری و کاهش این آسیب‌ها، آموزش مهارت‌های فردی و اجتماعی به جوانان است. مهارت‌هایی همچون حل مسئله، مدیریت هیجان، ارتباط مؤثر و مسئولیت‌پذیری، با تقویت توانمندی‌های جوانان، آن‌ها را برای مواجهه صحیح با مشکلات و فشارهای اجتماعی آماده می‌سازد و زمینه رشد سالم‌تر فرد و جامعه را فراهم می‌کند. بر این اساس، پرداختن به نقش آموزش مهارت‌های فردی و اجتماعی می‌تواند گامی اساسی در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی در میان جوانان باشد.

۱– مهارت های فردی

مهارت‌های فردی مجموعه‌ای از توانایی‌ها و قابلیت‌هایی هستند که هر فرد برای مدیریت بهتر زندگی شخصی و مواجهه با چالش‌های روزمره به آن‌ها نیاز دارد. این مهارت‌ها شامل خودآگاهی، خودکنترلی، مدیریت استرس، برنامه‌ریزی، هدف‌گذاری و حل مسئله می‌شوند و نقش کلیدی در رشد و تعالی شخصیت جوانان ایفا می‌کنند. با تقویت مهارت‌های فردی، جوانان قادر خواهند بود تصمیمات آگاهانه‌تر اتخاذ کنند، انگیزه‌های خود را بهتر بشناسند، بر احساسات و رفتارهای خود تسلط یابند و در شرایط دشوار، راه‌حل‌های مناسبی انتخاب کنند. آموزش و توسعه این مهارت‌ها، زمینه‌ساز موفقیت فردی و کاهش میزان آسیب‌پذیری جوانان در برابر تهدیدات و آسیب‌های اجتماعی است.

---

۱ -همن، ص۶۲

مهارت‌آموزی و اشتغال عزت نفس، امید به زندگی و ارتباط جوان با جامعه را تقویت می‌کند و مانع از ورود او به فضاهای ناسالم می‌شود. اهل‌بیت علیه السلام بهترین فرصت‌ها را برای جوانان شغل‌آموزی، کشف استعداد و ورود به کار سالم توصیه می‌کردند و حتی آموزش کمک به دیگران در مسیر کسب مهارت را عبادت می‌دانستند. [1]

حضرت علی علیه السلام کار یدی، کشاورزی و حفر چاه و تلاش برای کسب رزقِ حلال را خود شخصاً انجام داده و این را افتخار می‌دانستند.

کار کردن، به ویژه در دوره جوانی، یکی از مهم-ترین عوامل جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی و انحرافات رفتاری در جامعه محسوب می‌شود. اشتغال نه فقط منبع تأمین معاش، بلکه بستری برای رشد هویت، ارتقای عزت نفس، توسعه مسئولیت‌پذیری و بروز استعدادهای جوانان است. در جامعه‌ای که فرصت‌های شغلی برای جوانان فراهم باشد، آنان کمتر دچار بیکاری، سرخوردگی، افسردگی، بی‌هدفی و در نهایت آسیب‌های اجتماعی خواهند شد.

شغل و کار به جوانان احساس مفید بودن و ارزشمندی القا می‌کند و موجب رشد عزت نفس و شکل‌گیری هویت مثبت در آن‌ها می‌شود. وقتی جوانان در محیط‌های کاری، مهارت‌های خود را به کار می‌گیرند و موفقیت‌هایی کسب می‌کنند، نسبت به خود و آینده‌شان احساس امیدواری بیشتری خواهند داشت. این احساس رضایت‌مندی درونی آن‌ها را از گرایش به رفتارهای پرخطر و زمینه‌های آسیب‌زا دور نگه می‌دارد.

مشغول بودن به کار، باعث افزایش مسئولیت‌پذیری جوانان می‌شود. آن‌ها با پذیرش وظایف کاری و تعامل با محیط کاری، یاد می‌گیرند که برنامه‌ریزی داشته باشند، وظایف خود را با جدیت انجام دهند و قوانین را رعایت کنند. این موضوع مانع رواج رفتارهای پراکنده و پرخطر از جمله ولگردی، اعتیاد و رفتارهای خشونت‌آمیز خواهد شد و جوانان را به سمت نظم و درستکاری سوق می‌دهد.

همچنین یکی از شاخص‌های اصلی ورود به بزرگسالی، دستیابی به استقلال مالی است. وابستگی مالی، به‌ویژه در سنین جوانی، سبب سرخوردگی، کاهش اعتماد به نفس و گاه کشیده‌شدن جوانان به سمت راه‌های نادرست برای تأمین نیازهای مالی می‌شود. کار کردن و کسب درآمد، به جوانان این امکان را می‌دهد که استقلال بیشتری از خانواده و دیگران پیدا کنند و در مسیر ساختن زندگی خود گام بردارند. این استقلال از بروز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی همچون سرقت، کلاهبرداری، یا ورود به باندهای بزهکاری پیشگیری می‌کند.[2]

کار، بخش مهمی از ساعات شبانه‌روز را به خود اختصاص می‌دهد و از پراکندگی و بی‌هدف بودن اوقات جوانان جلوگیری می‌کند. اغلب آسیب‌های اجتماعی در زمان‌هایی روی می‌دهند که افراد اوقات فراغت زیادی

---

[1] - محمد رضاسعیدی، کارآفرینی جوانان و نقش آموزش‌های کاربردی در کاهش آسیب‌های اجتماعی،ص۱۴۴

[2] - محمدکریمی، «مهارت‌آموزی و ارتباط آن با سلامت روانی و اجتماعی جوانان»، مجله پژوهش‌های علوم رفتاری، دوره ۱۷، شماره ۱، ص ۵۰

دارند و برای آن برنامه‌ای ندارند. اشتغال به فعالیت‌های مولد، فرصت بروز هیجانات نامناسب را کاهش داده و راه رشد استعدادهای سالم و مثبت را باز می‌گذارد.

بیکاری به عنوان یک معضل اجتماعی، ریشه بسیاری از آسیب‌های اجتماعی دیگری همچون افسردگی، اعتیاد، جرائم خرد، نزاع و حتی خودکشی به شمار می‌رود. جوان بیکار با احساس بی‌ارزشی و نبود چشم‌انداز امیدبخش برای آینده، ممکن است به آسیب‌های جبران‌ناپذیری دچار شود. کار کردن با تأمین نیازهای اساسی و ایجاد حس امید و هدفمندی، به شدت از این دسته آسیب‌ها می‌کاهد.

محیط کار به جوانان فرصت می‌دهد تا مهارت‌های ارتباطی، تعامل با دیگران، همکاری گروهی، حل اختلاف و مذاکره را بیاموزند. این مهارت‌ها نقشی اثرگذار در کاهش سوء برداشت‌ها، نزاع‌های فردی و اجتماعی و افزایش سازگاری با محیط جامعه دارند. جوانی که در محیط کار تجربه کسب می‌کند، بهتر می‌تواند رفتار و هیجانات خود را مدیریت کند و راه‌حل‌های مناسبی برای مشکلات اجتماعی بیابد.

شغل، پلی است میان فرد و جامعه؛ فرد شاغل با ارائه خدمت یا تولید ارزش افزوده به جامعه، احساس تعلق و همکاری جمعی را تجربه می‌کند. این احساس همبستگی اجتماعی، عامل مهمی در برون‌رفت از مشکلاتی مانند انزوا، بیگانگی و بی‌تفاوتی اجتماعی است که خود زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی‌اند.

برای آنکه جوانان بتوانند از تاثیرات مثبت کار بهره‌مند شوند، تجهیز آن‌ها با آموزش‌های مناسب فنی و حرفه‌ای ضروری است. آموزش مهارت‌های شغلی و اجتماعی، ضمن افزایش شانس اشتغال برای جوانان، آنان را برای رویارویی با چالش‌های زندگی آماده می‌سازد و راه را برای کسب تجربه شغلی ثمربخش هموار می‌کند.[1]

در مجموع، کار کردن و اشتغال، نقش تعیین‌کننده‌ای در سلامت روانی و اجتماعی جوانان ایفا می‌کند و از مهم‌ترین ابزارهای پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌رود. توسعه فرصت‌های شغلی، حمایت از کارآفرینی جوانان و فراهم‌کردن آموزش‌های مهارتی متناسب با نیازهای بازار کار، بخشی از راهبردهای کلیدی در این حوزه است که باید مورد توجه خانواده، دولت و نهادهای اجتماعی قرار گیرد. ایجاد زمینه اشتغال پایدار برای جوانان، تضمین‌کننده آینده‌ای سالم‌تر و پویا برای جامعه خواهد بود.

---

[1] - لیلا زاویزی، «نقش آموزش حرفه‌ای در کاهش بیکاری و آسیب‌های اجتماعی جوانان»، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۲۱، شماره ۲، صفحات ۱۳

نتیجه‌گیری

در مجموع، تحلیل آموزه‌های دینی و شواهد علمی معاصر نشان می‌دهد که آموزش و مهارت‌آموزی نقشی اساسی و بی‌بدیل در پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی، به‌ویژه در میان جوانان، ایفا می‌کند. بررسی موضوع از منظر قرآن کریم و روایات اسلامی بیانگر آن است که تربیت صحیح، آموزش مهارت‌های زندگی و حرفه‌ای، و تحکیم روابط انسانی، از جمله عوامل بنیادین حفظ سلامت فردی و اجتماعی هستند. در واقع، تأکید اسلام بر علم‌آموزی و کار، نه تنها ارزش معنوی دارد، بلکه ابزاری موثر در جهت ارتقای سطح معیشت، افزایش عزت نفس، پرورش شخصیت سالم و پیشگیری از گرایش به انحراف و آسیب اجتماعی است.

از سوی دیگر، یافته‌های پژوهش‌های جدید نیز مؤید این نکته است که برنامه‌ریزی هوشمندانه و هدفمند در آموزش مهارت‌های فردی، اجتماعی و حرفه‌ای می‌تواند زمینه را برای پیشگیری از آسیب‌هایی چون بیکاری، اعتیاد، رفتارهای پرخطر و بحران‌های روانی فراهم آورد. جوانانی که در محیط خانواده و جامعه به صورت نظام‌مند تحت آموزش‌های لازم قرار می‌گیرند، قادرند ضمن شناسایی توانایی‌ها و رغبت‌های خود، مسیر مطلوبی برای رشد و خودسازی انتخاب کنند و در برابر فشارهای روانی، اجتماعی و اقتصادی مقاومت بیشتری نشان دهند.

علاوه بر این، تحکیم روابط خانوادگی و اجتماعی به واسطه آموزش باعث می‌شود جوانان در بستر خانواده‌های مستحکم و شبکه‌های اجتماعی سالم رشد کرده و تهدیدهای ناشی از فروپاشی خانواده یا کمبود حمایت اجتماعی را کمتر تجربه کنند. همچنین آموزش مهارت‌های حرفه‌ای و کارآفرینی مسیری عملی برای ورود موفق جوانان به بازار کار ایجاد کرده و روحیه امید و نشاط را در آنان تقویت می‌کند.

بر این اساس، لازم است نهادهای آموزشی، خانواده، رسانه‌ها و سیاست‌گذاران اجتماعی، با اتکا به تعالیم اسلامی و یافته‌های روز علمی، به توسعه و اجرای برنامه‌های جامع و کاربردی آموزشی برای جوانان اهتمام ورزند. فراهم ساختن محیطی مناسب برای رشد همه‌جانبه جوانان، نه‌تنها باعث کاهش آسیب‌های اجتماعی می‌شود، بلکه سرمایه انسانی را برای شکوفایی آینده کشور تقویت می‌کند و بستری پایدار برای تحقق امنیت، پیشرفت و توسعه همه‌جانبه جامعه مهیا خواهد ساخت.

منابع و مآخذ

* قرآن کریم

۱. ابن منظور، محمد،بی تا، لسان العرب، بیروت، دارالفکر.

۲. احمدی، رضا؛ معتمد، نرگس (۱۳۹۶). آموزش مهارت‌های زندگی؛ راهکاری برای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، تهران: انتشارات بهنود.

۳. براتی، حجت‌الله (۱۳۹۸). پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نوجوانان و جوانان، تهران: انتشارات مجد.

۴. جعفری، علی‌اکبر (۱۳۹۵). مهارت‌های اجتماعی و فردی در قرآن و روایات، قم: انتشارات پژوهش‌های اسلامی.

۵. جعفری، مسعود (۱۳۹۸). نقش آموزش مهارت‌های زندگی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نوجوانان و جوانان، تهران: انتشارات سمت.

۶. حبیبی، احمد (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی اجتماعی و پیشگیری از آن، تهران: نشر آوای نور.

۷. حسینی، زهرا (۱۴۰۰). آموزش و پیشگیری از آسیب های اجتماعی: راهکارها و چالش ها، تهران: انتشارات ارجمند.

۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ق.مفردات الفاظ قرآن، چاپ اول، دار الشامیه، بیروت.

۹. سعیدی، محمدرضا (۱۳۹۹). کارآفرینی جوانان و نقش آموزش‌های کاربردی در کاهش آسیب‌های اجتماعی، تهران: انتشارات آوا.

۱۰. عاملی، حر، وسائل الشیعه، دار احیاء التراث العربی، بیروت، بیتا.

۱۱. عمید، حسن،۱۳۷۵ش. فرهنگ فارسی عمید، ج۲، امیرکبیر، تهران

۱۲. طباطبایی، سید محمدحسین، ۱۴۱۷ق.،تفسیر المیزان، دفتر انتشارات اسلامی‌جامعه مدرسین، قم.

۱۳. طبرسی، فضل‌بن‌حسن (۱۴۰۰). مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ترجمه گروه مترجمان، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

۱۴. کلینی، محمدبن‌یعقوب‌بن‌اسحاق، اصول کافی، مترجم سیدجواد مصطفوی، چاپ اول، الوفاء، تهران، ۱۳۸۲ش.

۱۵. مجلسی، محمدباقر،۱۴۰۳ق. بحارالانوار، چاپ دوم، دار احیاء التراث العربی، بیروت

۱۶. ملک‌محمدی، مهدی (۱۳۹۷). آسیب‌های اجتماعی (شیوع، عوامل و پیشگیری)، تهران: نشر آوای نور.
۱۷. مطهری، مرتضی (۱۳۹۷). آموزش و پرورش از دیدگاه اسلام، تهران: انتشارات صدرا.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر،۱۳۷٤ش تفسیر نمونه، دار الکتب الاسلامیه، تهران
۱۹. معین، محمد، ۱۳۷۹ش.فرهنگ فارسی، امیرکبیر، تهران
۲۰. محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۶۷ش.میزان الحکمه، ج۱، دفتر تبلیغات اسلامی، تهران
۲۱. نهج‌البلاغه، گردآورنده و ترجمه: سید جعفر شهیدی (۱۳۹۵)، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

مقالات

۲۲. خسروی، زهرا (۱۴۰۱). «بررسی راهکارهای کاهش آسیب‌های اجتماعی با محوریت آموزش و مهارت‌آموزی جوانان»، نشریه مطالعات اجتماعی ایران، شماره ۴، صفحات ۹۸-۱۱۲.
۲۳. زاویزی، لیلا (۱۳۹۹). «نقش آموزش حرفه‌ای در کاهش بیکاری و آسیب‌های اجتماعی جوانان»، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۲۱، شماره ۲، صفحات ۱۳-۲۸.
۲۴. کریمی، محمد؛ قنبری‌فر، زهرا (۱۳۹۸). «مهارت‌آموزی و ارتباط آن با سلامت روانی و اجتماعی جوانان»، مجله پژوهش‌های علوم رفتاری، دوره ۱۷، شماره ۱، صفحات ۵۰-۷۲.
۲۵. یعقوبی، زهرا؛ منصوری، فاطمه (۱۳۹۷). «تحلیل نقش آموزش خانواده در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی جوانان»، فصلنامه مطالعات اجتماعی و روان‌شناسی ایران، شماره ۴، صفحات ۱۸۰-۱۹۹